

† Bohumil Sobotík, *Bouře lidu na Hlučínsku v září 1848.* (K tisku připravil J. Bakala.) (Slezský sborník 1966, čís. 3, str. 341–347.)

Tuto zprávu píš i z dvojího důvodu. Především proto, že mám za vhodné, aby i náš Sborník takto připomenul svým čtenářům památku 14. ledna 1966 v Opavě zemřelého B. Sobotíka, jednak však také proto, že příspěvek, na nějž takto upozorňuji, je sice jen drobný a materiállové povahy, má přitom však některé nevšední vlastnosti. Je obsahově nepochybně cenný a charakteristický pro Sobotíkův plodný vztah k pramenům historickým. Řekl bych to i jinak: příspěvek musí čtenáře zaujmout, ba dojmout, po dvoji stránce. Jednak se totiž týká historie českého Hlučínska, k němuž má přece mnoho českých lidí (alespoň starší generace) hluboko zakotvené citové vztahy, jednak tento příspěvek znovu dokumentuje svým svým zrodem i osudy svého zrodu velké a cenné poučení: že totiž zápal pro vědu vítězí nad vším, tedy i nad smrtelnou nemocí.

Je nespornou zásluhou Sobotíkovou, že v posledních týdnech svého života myslil na to, jak by z papírů někdejšího pruského ministerstva vnitra, ležících v Postupimi, vydobyl dotud neznámé a při tom cenné dokumenty z historie revolučního Hlučínska v r. 1848. A je zásluhou J. Bakaly, že umožnil, když zůstal v pozůstalosti Sobotíkově nehotový rukopis příspěvku, vydání tohoto posledního článku v dlouhém řetězu darů, které od B. Sobotíka přijalo jeho Slezsko a s ním celá naše historická věda.

Jindřich Šebánek

Codices selecti phototypice impressi. Akademische Druck- und Verlagsanstalt Graz.

Vydavatelská činnost známého rakouského Akademického nakladatelství v Štýrském Hradci obohatila v posledních letech velmi významným a nevšedním způsobem knižní trh v oblasti humanitních věd. Vedle prací původních tu totiž vyšla řada přetisků střežných děl ediční¹ soupisových, monografických i souborných starší (na dnešním knižním trhu vesměs nedostupné) literatury jednotlivých vědních oborů. Sama myšlenka, zpřístupnit modernímu badání formou přetisku základní, dosud hodnotné práce dřívějšího badání, není zajisté ani nová ani v sou době vydavatelské praxi (díky dnešním technickým možnostem) nikterak neobvyklá. Počin Akademického nakladatelství však od jiných podobných pokusů odlišuje jedna důležitá skutečnost, totiž systematicčnost celého záměru, realizovaná v úzké spolupráci s významnými badateli domácími i zahraničními. Soustavnost ediční práce na tomto poli dává naději, že modernímu badateli se tu dostane během let do rukou celý soubor trvalých hodnot písemnictví jeho oboru. Podíl předních vědců na koncepci edičního programu pak skýtá záruku, že půjde o hodnotný výběr, odpovídající též potřebám současného vědeckého badání.² Nás však zde bude blíže zajímat jiný velký ediční podnik tohoto nakladatelství, který se pohybuje na poněkud odlišném poli (i když má společné rysy s celkovou koncepcí Akademického nakladatelství) a znamená pro badatelskou veřejnost rovněž velký přínos.

Ediční řadou, nazvanou *Codices selecti phototypice impressi*, sleduje nakladatelství jeden nadmíru významný cíl: zpřístupnit badatelům formou dokonalých reprodukcí vzácné rukopisné památky, a to vždy v celém jejich rozsahu a věrné podobě. Záměr nakladatelství i tu v mnohém navazuje na podobné ediční podniky dob dřívějších³ a má jistě své paralely i v některých díleších pokusech současných, avšak svou koncepcí a šíří záběru slibuje být dílem mimořádné úrovně a rozsahu. Vedení ediční řady, v jehož čele stojí profesor university ve Štýrském Hradci F. Sauer a generální ředitel vídeňské Národní knihovny J. Stummvoll, rozděluje v úvahu přicházející kodexy zásadně do tří velkých skupin. Do první skupiny (A) náležejí rukopisy, jejichž pramenný význam tkví především v umělecké stránce jejich provedení (obrazové rukopisy). Druhou skupinu (B) představují kodexy důležité z hlediska obsahového (textového). Postaví třetí skupiny (C) je poněkud speciální. Zatím co v případě uvedených prvních dvou skupin (A, B) půjde vždy výhradně o kodexy pocházející svým vznikem z oblasti evropské kultury, je třetí skupina vyhrazena pro rukopisná díla jiných kultur (v první fázi se zde dostalo místa rukopisům z oblasti Střední Ameriky). Výběr látky je na počátku přirozeně veden hlavně z bohatých sbírek rakouských knihoven v čele s Národní knihovnou ve Vídni. Objevily se však již edice rukopisů zahraničních knihoven, jejichž podíl bude pochopitelně v této řadě stále více narůstat. Snaha o poskytnutí co nejdokonalější náhrady originálu se neomezuje pouze na vysoce kvalitní reprodukci obrazu či textu, nýbrž sleduje i vnější podobu rukopisné knihy. Jednotlivé listy kodexu i jeho vazba jsou zpracovány podle vzoru originálu. U rukopisů, které nemají starou vazbu, je použita za vzor vazba jiného rukopisu téže časové i místní proveniencí. Jednotlivé kodexy jsou vždy provázeny obsáhlým kodikologickým komentářem z pera předních domácích i zahraničních odborníků. Komentář zpravidla uvádí každou edici, pouze v případě obrazových rukopisů — ve snaze co nejvíce zachovat charakter originálu — tvoří zvláštní svazek. Vydávané svazky nejsou, bohužel, číslovány pro každou řadu odděleně,

nýbrž jsou označovány v celé edici průběžně podle pořadí své publikace. Program ediční řady Codices selecti, jejíž vydávání začalo v roce 1960, zahrnuje zatím, včetně vydaných či pro nejbližší dobu připravených svazků, na 30 různých kodexů. Z nich 10 náleží do skupiny A, 12 do skupiny B a 8 do skupiny C.

Úvodním svazkem skupiny (A) obrazových rukopisů (jejíž vydávání začalo až v roce 1966) je faksimile známého a po mnoha stránkách velmi zajímavého rukopisu vídeňské Národní knihovny (Cod. ser. nov. 2644), obsahujícího dílo arabského lékaře Albucasisse de Baldach Tacuinum sanitatis in medicina.³ Tento spis, vzniklý ve 12. stol., měl původně podobu jakéhosi ušelárního přehledu léčebných návodů a prostředků (i jejich účinků) pro potřeby laické veřejnosti. Jeho latinská verze, pořízená nejpozději ve 14. stol., je v rukopisech často provázena tu skromně, tu bohatě komponovaným souborem miniatur, pracovaných na témata jednotlivých návodů. Zobrazeny tu bývají nejen rozmanité léčebné prostředky, ale namnoze i výjevy z různých oblastí lidské činnosti, tj. vždy té činnosti, o jejímž léčebném významu je v doprovodném textu příslušného návodu právě zmínka. Miniatury mívají nezřídka charakter celostránkových obrazů, z nichž každý je dole provázen stručným, zpravidla ve 3–4 řádcích napsaným textem. Je přirozené, že takto koncipované kodexy jsou nejen velmi užitečným pramenem pro dějiny lékařství, farmacie či na druhé straně samé knižní malby, nýbrž zaujímají významné místo i ze širšího hlediska kulturně-historického (oděv, zařízení, nástroje, nářadí atp.). V tom smyslu je pak reprodukován rukopis vídeňské Národní knihovny dokladem nad jiné významným, neboť patří (spolu s podobnými rukopisy v Paříži a Římě) k nejobhatším (má 206 celostránkových obrazů) a také nejlépe dochovaným kodexům tohoto typu. Svým vznikem je spjat se severní Itálií, kde byl vyhotoven pro rodovou knihovnu veronských Cerrutiů (jejich znak na f. 3b). Mezi jeho pozdějšími majiteli byl i potomek proslulé augšpurské rodiny Welslerů, známá Philippine Welslerová († 1580), manželka arcivévodů Ferdinanda Tirolského.

Jako druhý svazek této skupiny⁴ vychází faksimile světově proslulého rukopisu, tzv. vídeňského Dioskurida (Videň, Národní knihovna, Cod. Med. gr. 1).⁵ Kodex vznikl na počátku 6. stol. (kolem r. 512) v Byzanci pro princeznu Anicii Julianu a představuje vsuktku dílo mimořádné hodnoty, které svým vznikem, provedením, obsahem i svými osudy patří k nejpozoruhodnějším památkám v dějinách rukopisné knihy vůbec. V jádře je to bohatě ilustrovaný herbář, opírající se hlavně o dílo významného řeckého farmakologa Pedania Dioskurida, částečně pak též o Galena a Krateuase (doplňkem této hlavní části jsou některé drobnější spisy farmaceutické a kniha o ptáčích). Třebaže samo Dioskuridovo dílo je dochováno hned v celé řadě rukopisů podobného stáří, podržuje si vídeňský kodex i v tomto ohledu důležité postavení. Podstata významu této památky tkví ovšem v jejím uměleckém pojetí a provedení. Tak již z pouhého kvantitativního hlediska naznačuje 392 celostránkových obrazů a 87 vyobrazení v textu, že jde o umělecké dílo zcela neobvyklého rozsahu. Kromě šesti úvodních nádherných obrazů, mezi nimiž vyniká dedikační obraz, jsou všechny ostatní věnovány ilustraci vlastního tématu knihy (léčivé rostliny, zvířata, ptáci). A právě tyto ilustrace jsou z hlediska umělecko-historického nesmírně zajímavé a cenné. Nemáme totiž před sebou dílo cele původní (tj. z 6. stol.), nýbrž kopie mnohem starších předloh. Některé z těchto předloh — a jsou to zejména ty, které se týkají léčivých rostlin — pocházejí již z 1. stol. př. n. l., jiné pak z alexandrijského okruhu 3. stol. n. l. Pozoruhodné jsou konečně i některé skutečnosti z dějin tohoto rukopisu. V první polovině 15. stol. přepsal jeden z majitelů kodexu původní, řeckou unciálou 6. stol. psaný text soudobým kursivním písmem. Když se po pádu Cařihradu v r. 1453 dostal rukopis do tureckého držení, byla k řeckým názvům rostlin připsána arabská a turecká označení. V 16. stol. tuto terminologii doplnil Hamon, židovský osobní lékař sultána Sulejmana II. hebrejskou transkripcí. Ještě v témže století (v r. 1569) pak Hamonův syn prodal rukopis za 100 zl. dukátů císaři Maxmiliánovi II.

Další faksimilová edice právem vzbuzuje náš velký zájem, neboť je věnována přední památce českého gotického malířství, tzv. Obrázkové knize krumlovské (Videň, Národní knihovna, Cod. Vindob. 370).⁶ Hodnotu a význam tohoto v Čechách (v roce 1360 v Českém Krumlově) vzniklého kodexu není zajisté třeba zvlášť zdůrazňovat. Je známo, že Obrázková kniha krumlovská je dílem umělecké školy, která se rozvinula kolem poloviny 14. stol. a z jejíž dílen vyšla řada obdobně velkých obrazových knih. Krumlovský kodex a tzv. Velislavova bible patří k jejím nejrepresentativnějším dílům. Zatím co Velislavova bible představuje mohutné dílo bibličké ilustrace (obrazové cykly na témata duchovní naučnā a legendu o sv. Václavu jsou zde pouze doplňkem), soustřeďuje se krumlovský kodex na látku středověkých legend (mezi nimiž mají přirozeně své místo i legendy o českých světcích Václavovi, Ludmíle a Prokopovi). Bylo by tudíž nanejvýš žádoucí — zvláště nyní, po publikaci krumlovského kodexu — aby co nejdříve a v co nejzdařilejší podobě došel naplnění původní záměr českých institucí, publikovat vrcholnou památku tohoto okruhu — tzv. Velislavovu bibli.

Konečně posledním připraveným svazkem této skupiny je nádherná modlitební kniha burgundského vévody Karla Smělého (1467–1477), skutečný skvost knižní malby 15. stol. (Videň, Národní knihovna, Cod. Vindob. 1857).⁷ Kaligraficky provedený text (na prvních 34 ff. napsaný zlatým a stříbrným inkoustem na černě zbarveném pergameni) v orámování ozdobnými listami a bohatými drolieremi spolu s rozsáhlou a vynikající iluminátorskou prací (20 celostránkových miniatur, 16 menších obrazů svatých, 24 medailonových obrazů v kalendariu, 14 figurálních iniciálek) vytváří celek, v němž v podstatě každé folio, každá strana představuje vyspělé a neobyčejně působivé dílo kaligrafie a miniaturní malby. Na zpracování tohoto kodexu pro umění milovného vévodu se v sedmdesátých letech 15. stol. podílel výkvět flámských miniaturistů starší i nastupující generace (Tavernier, Vrelant, Liévin van Lathem, Jean Dreux aj.). Právem je tudíž rukopis pokládán za kompendium flámské knižní malby druhé poloviny 15. stol., tj. období posledních dvou generací velkých mistrů z Brugg.

Ediční výhled v této skupině slibuje pak pro nejbližší léta v zatím šesti připravovaných svazcích publikaci neméně pozoruhodných kodexů: knihu Friedricha II. o sokolnictví (*De arte venandi cum avibus*: Řím, Vatik. knih., Pal. Lat. 1071; 13. stol. [cca 1260], na 900 drobných obrázků), antifonář arcipatství sv. Petra v Salcburku (Videň, Nár. knih., Cod. Vindob. Ser. n. 2700; 12. stol. [cca 1150]; přes 60 miniatur, přes 400 bohatě ornamentálních iniciálek), lékařský rukopis s díly antických autorů (Videň, Nár. knih., Cod. Vindob. 93; 1. pol. 13. stol.; přes 400 vyobrazení), starší modlitební knihu Maxmiliána I. (Videň, Nár. knih., Cod. Vindob. 1907; 8 stran miniatur), ambarskou knihu hrdinských básní (Videň, Nár. knih., Cod. Vindob. Ser. n. 2663; poč. 16. stol.; drobné miniatury na 119 stranách) a knihu o šermiřském umění (Bologna, Univ. knih., Cod. 1825; druhá čtvrtina 15. stol.; 80 vyobrazení).

Skupina B, jejíž první svazky uvedly vlastně v život celou ediční řadu, má svého druhu prehistorii ve dvou starších faksimilových edicích, publikovaných Akademickým nakladatelstvím ještě mimo rámeček souboru *Codices selecti*.⁸ Obě jsou věnovány reprodukci kodexu, který má stěžejní význam pro poznání německé středověké literatury — Cod. 276 klášterní knihovny ve Voraui. Tento konvolut, svým vznikem (jeho části pocházejí z konce 12. stol., konvolut sám pak z 15. stol.) i osudy plně spjatý s prostředím štýrského kláštera Voraui, je totiž nejstarším dochovaným sborníkem německého básnictví. Jádro jeho prvé části⁹ tvoří totiž německá *Alexandreida* a 18 básní duchovního obsahu z let 1050–1150 (doplňkem je mj. latinský text *Gesta Friderici imperatoris* bambberského biskupa Oty Frisinského). Druhou část¹⁰ vyplňuje rýmovaná „Kaiserchronik“, první světová kronika v německé řeči. Její záznam ve vorauském kodexu vyutká nad jiné nejen svým starším (pochází ještě z 12. stol.), nýbrž zejména skutečností, že je to jediný úplný text tohoto díla.

Zahajovacím svazkem vlastní skupiny B (a tím i celé řady *Codices selecti*) je *Sacramentarium Veronense* (*Leonianum*), unciálou 6. stol. psané liturgický rukopis prvořadého významu (Verona, kapitulní knihovna, Cod. LXXXV, olím 80).¹¹ Představuje jediný (i když poněkud torzovitě) dochovaný doklad typu sakramentáře, který tvoří nejstarší článek snahy papežské kurie (papežové Lev Veliký 440–461, Gelasius 492–496, Vigilius 537–555) o zavedení jednoty kultu v celé tehdejší církvi.

Druhý svazek se dotýká oblasti časové a zejména tématicky zatím zcela odlišné. Publikováním rukopisu vídeňské Národní knihovny Cod. Vindob. S. N. 1600¹² pod titulem *Cartas de relación de la conquista de la Nueva España, escritas por Hernán Cortés al emperador Carlos V. y otros documentos relativos a la conquista, años de 1519–1527* se dostává badatelům do rukou jedinečná památka o španělských bojích ve Střední Americe na počátku 16. stol. (o dobytí Mexika, zničení Tenochtitlanu a o bojích s říší aztéckého krále Montezumy). Jde o soubor relací (a též jiných dokumentů) prvních španělských konquistadorů, mezi nimiž přední místo pochopitelně zaujímají zprávy Hernána Cortése. Tento nesporně záslužný ediční čin není — i při své poměrně neobvyklosti v dosavadním programu obou (A, B) skupin řady *Codices selecti* — nikterak náhodný. Představuje totiž pendant k celému souboru kodexů, vyplňujícímu dosavadní program skupiny C (rukopisy z oblasti Střední Ameriky).

V třetím svazku pak došlo k edici rukopisu, který si již od roku 1554, kdy byl objeven císařským dvorním radou Kašparem z Niedbrucku, udržuje stálou pozornost historiků i teologů. Je to známý *Codex epistolaris Carolinus* (Videň, Národní knihovna, Cod. 449 — Jur. Can. 83),¹³ jediný dochovaný rukopis sbírky papežských listů franským panovníkům, pořízené z podnětu císaře Karla Velikého v r. 791 na základě dostupných originálů.

Konečně posledním připraveným svazkem této skupiny přináší prvé úplné vydání jednoho z velmi důležitých sborníků raně středohornoněmecké literatury, rukopisu korutanského zemského archivu v Melloci (Klagenfurt, Geschichtsverein, Hs. 6/19)¹⁴ z 12. stol., známého spíše pod označením *millstattská Genesis*. Kodex patřil totiž od 12. stol. až do zrušení kláštera v r. 1773 klášterní knihovně v Milstatt. Jeho jádro tvoří dvě významné památky — *Genesis* a *Physiolo-*

gus. V prvném případě máme před sebou mladší (asi o půl století) verzi vídeňské Genese, bohatě provázenou perokresebnými ilustracemi. V případě druhém poskytuje rukopis jediné zde dochované rýmované zpracování prozaického překladu (tzv. mladší Physiologus) latinské předlohy (*Dicta Chrysostomi de naturis bestiarum*), sepsané neznámým klerikem v druhé čtvrtině 12. stol.

Z osmi pro nejbližší léta proponovaných svazků léto skupiny je naprosto převážná část (6) vyhrazena rukopisům 8. a 9. stol.: *Evangelienharmonie Otřída von Weissenburg* (Vídeň, Nár. knih., Cod. Vindob. 2687; cca 868), rukopis listů sv. Bonifáce (Vídeň, Nár. knih., Cod. Vindob. 751; 1. pol. 9. stol.), *Comes Romanus* (Würzburg, Univ. knih., M. P. th. f. 62; pol. 8. stol.), *Hispana* (Vídeň, Nár. knih., Cod. Vindob. 411; cca 800), rukopis Alkuinových listů (a jiných děl; Vídeň, Nár. knih., Cod. Vindob. 795; cca 798), fragment loršských Análů (Vídeň, Nár. knih., Cod. Vindob. 515; poč. 9. stol.). Zbývající dvě edice jsou věnovány předním rukopisným památkám 15. stol. Prvá má zpřístupnit důležitý sborník písní z 1. pol. 15. stol. (tzv. *Mondsee—Wiener Liederhandschrift*; Vídeň, Nár. knih., Cod. Vindob. 2856), druhá pak neméně zajímavý a cenný soubor 199 klíčů tajného písma, který pro kancelář Viscontů zpracoval kolem roku 1496 Francesco Tranchiodo (Vídeň, Nár. knih., Cod. Vindob. 2398).

Poslední z uvedených edičních skupin, poněkud speciální skupina C, je zatím zcela výlučně zaměřena na rukopisy proveniencí ze spjaté s oblastí Střední Ameriky. Publikace tato skupina postupovala dosud nejdále, když z 8 plánovaných svazků jich 6 již připravila k vydání. Počátek zde tvoří *Codices Becker I/II* vídeňského Etnografického muzea (inv. č. 60306 a 60307),⁴⁵ přední to rukopisné památky mixtecké kultury. Jsou to díla historicko-genealogického obsahu, přinášející obrázkovým písmem záznam dějin kmene a dynastie. Zatím co prvá část je původní prací z předšpanělské éry, druhá část představuje pouze její kopii z koloniálního období.

K nejvýznamnějším rukopisným památkám tohoto typu (tj. historicko-genealogicko-myto-logického obsahu) patří známý a často publikovaný *Codex Vindobonensis Mexicanus 1* (Vídeň, Nár. knih.),⁴⁶ právem označovaný za nejkrásnější a nejobsáhlejší rukopis podobného obsahu a proveniencí. Po poslední edici Lehmannově v roce 1929 dostává se zde kodexu nového faksimilového vydání, které patří vůbec (mj. i v řadě *Codices selecti*) k nejzdařilejším.

Rovněž další svazek, *Codex Egerton 2895* (zvaný též *Codex Waacker Götter* či *Codex Sánchez Solis*; Londýn, Brit. mus.),⁴⁷ pochází ze zmíněného již okruhu rukopisů. Mimořádný význam tohoto kodexu tkví v jeho klíčovém významu pro interpretaci mixteckého hieroglyfického písma.

Publikace jedné z předních rukopisných památek oxfordské Bodliany, kodexu *Laud Misc. 678*,⁴⁸ zpřístupňuje soubor různých náboženských návodů a naučení z oblasti jižního Mexika.

Zbývající dva svazky jsou věnovány neméně cenným písemným památkám mayské kultury. Jak je známo, dochovaly se nám z celého rukopisného bohatství Mayů pouze 3 kodexy (*Codex Dresden*, *Codex Paris*, *Codex Madrid*), které jsou již vzhledem k záhadě mayského hieroglyfického písma stálým předmětem úsilovného studia. Po publikaci drážďanského kodexu v NDR zpřístupňuje ediční řada *Codices selecti* zbývající dva rukopisy: *Codex Madrid* sestávající ze dvou částí (*Codex Troano* a *Codex Cortesianus*, Museo de América, Madrid) a *Codex Paris* (Paříž, Nár. knih.), oba v dokonale provedených reprodukcích.⁴⁹

K edici je pro nejbližší dobu připravován jednak *Codex Magliabecchiano* (Florence, Nár. knih., CL. XIII. 3 CBR 232), pořízený pro Cervantese de Salazar kolem roku 1553, a *Codex Vaticanus B* (Řím, Vat. knih., Cod. Vat. 3773), jedna z významných staromexických památek astrologického obsahu.

Program *Codices selecti*, jak jsme zatím měli možnost se s ním seznámit, nesporně ukazuje ediční čin zcela mimořádného významu a vědeckého dosahu. Již svojí podstatou pomáhá řešit jednu z aktuálních otázek moderního bádání: na jedné straně snaha ochránit vzácné rukopisy před poškozením, na druhé straně úsilí zpřístupnit takové stěžejní památky nejširšímu okruhu badatelů. Předpokladem úspěchu podobného záměru je promyšlená koncepce celé ediční řady, zasvěcený výběr jednotlivých kodexů a přirozeně též kvalita edice samé, čímž se zdaleka nerozumí jen technická dokonalost reprodukce. Můžeme říci, že po těchto stránkách stojí ediční řada *Codices selecti* na vysoké úrovni a jistě uspokojí i ty nejnáročnější požadavky. Třicet zatím ohlášených rukopisů, z nichž naprosto převážná část je v celém svém rozsahu reprodukována vůbec poprvé, představuje vskutku prvořadé historické prameny, zaujímající klíčové postavení v oblasti jim vlastní, či mající zásadní význam hned pro celou řadu oborů. Čtrnáct dosud připravených svazků²⁰ pak zcela přesvědčivě ukazuje, že kvalita reprodukce je plně na úrovni současných technických možností a poskytuje relativně dokonalou náhradu originálu. Neodmyslitelným doplňkem každé faksimilové edice je přirozeně její komentář. V ediční řadě *Codices selecti* je této stránce věnována velká pozornost a nejlepší síly. Redakci se podařilo získat pro každý svazek přední (domácí i zahraniční) znalce těchto rukopisů i pro-

blematiky s nimi související. Výsledkem je vždy podrobný kodikologický popis, zasvěcená analýza obsahu rukopisu (textu, umělecko-historické stránky atp.), výstižné zhodnocení jeho vědeckého významu, detailní přehled literatury. Je přirozené, že při takto vybavené edici získává badatel mnohem více než při osobním, přímém setkání s vlastním rukopisem. Dostává se mu vždy do rukou uzavřený, propracovaný celek, výchozí pevný bod k dalšímu jeho bádání.

Celkový dojem, který v nás řada *Codices selecti* zanechává, je velice příznivý. A tak je snad na místě vyslovit tu závěrem spíše určitá přání než některé připomínky. Nejde jen o to, aby předložený a zatím úspěšně plněný program edice 30 rukopisů byl co nejdříve doveden k svému uskutečnění. Pro vědeckou potřebu by bylo neobyčejně prospěšné, kdyby v pozdějších letech či desetiletích byl tento solidní základ promyšleně rozšiřován novými edicemi dalších rukopisů stěžejního významu. Dílo podobného rozsahu by tak nesporně znamenalo zcela mimořádný vědecký a můžeme říci i kulturní přínos, skutečný monument našeho století na poli rukopisného bádání.

Pro nás, v našich zemích, se tu nabízí hned několik přání. Především, aby celá ediční řada byla zastoupena v našich knihovnách, resp. alespoň v jedné z našich předních knihoven. Nejde jistě o publikace levné (cena jednotlivých svazků se pohybuje zatím v mezích 40—42 000 šilinků, hlavně však kolem 3000—3000 šilinků), ovšem skutečnost, že zde máme edici zcela mimořádného vědeckého významu, která stěží najde v brzké době obdobu, by měla být v tomto případě hlediskem rozhodujícím. Zde bychom však nemuseli a také neměli být pouze stranou ryze receptivní. V našich rukopisných sbírkách je totiž uložena nejedna vzácná rukopisná památka, zaujímající z hlediska svého pramenného významu vsutku světové místo. Mělo by být v zájmu našich vědeckých a kulturních institucí, dosáhnout jedním s redakční radou řady *Codices selecti* zařazení alespoň některých těchto kodexů do edičního programu. A tu se nabízí končně myšlenka realizace obdobného edičního podniku u nás, v našich poměrech, zaměřeného především na ty domácí rukopisné památky, jež patří k vrcholům naší středověké knižní tvorby a svým významem přesahují vlastní rámec národní. Vědecké předpoklady pro zvládnutí podobných náročných úkolů zde jsou a snad by se vytvořily (spojením nakladatelských a polygrafických sil) takové předpoklady i v ostatních tu nezbytných oblastech. Je třeba si uvědomit, že ediční podniky podobného druhu zdaleka nejsou jen záležitostí vědeckou, ale též výraznými činy širokého kulturního dosahu a významu.

P o z n á m k y

¹ Ostatně již to, co doposud bylo uskutečněno, je přesvědčivým důkazem vážnosti celého úsilí. Stačí tu upozornit alespoň na některé edice: Fabricius, *Bibliotheca Latina Mediae et Infimae Aetatis*. Graz 1962 (6 sv., přetisk vydání z let 1858—1859); Du Cange, *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*. Graz 1954 (10 dílů v 5 sv., přetisk vydání z let 1883 až 1887); Gottlieb, *Über mittelalterliche Bibliotheken*. Graz 1955 (přetisk vydání z r. 1890); Wattenbach, *Das Schriftwesen im Mittelalter*. Graz 1958 (přetisk vydání z r. 1896); Potthast, *Bibliotheca Historica Medii Aevi*. Graz 1954 (2 sv., přetisk vydání z r. 1896); Jaffé, *Regesta Pontificum Romanorum*. Graz 1956 (2 sv., přetisk vydání z let 1885—1888); Loewenfeld, *Epistolae Pontificum Romanorum Ineditae*. Graz 1959 (přetisk vydání z r. 1895); Pflugk-Harttung, *Acta Pontificum Romanorum*. Graz 1958 (3 sv., přetisk vydání z let 1884—1886); Potthast, *Regesta Pontificum Romanorum*. Graz 1957 (2 sv., přetisk vydání z let 1874—1875); *Fontes Rerum Austriacarum*. Graz 1964 n. (78 sv., zatím sv. 1—10, přetisk vydání z let 1855—1912); *Tabulae codicum manu scriptorum*. Graz 1965—1966 (10 sv., přetisk vydání z let 1864—1899); Schulte, *Die Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart*. Graz 1956 (2 sv., přetisk vydání z let 1875—1880); Grabmann, *Geschichte der scholastischen Methode*. Graz 1957 (2 sv., přetisk vydání z let 1909—1911); *Archiv für österreichische Geschichte*. Graz 1964 n. (116 + 1 sv., zatím 1—13, přetisky ročníků 1848—1944) aj. Tento výběr by pochopitelně bylo možné mnohonásobně rozšířit celou řadou dalších, neméně důležitých prací.

² Myšlenka reprodukování celých kodexů má dnes již mnohaletou a můžeme říci, velmi bohatou historii. Rozhodné kroky na tomto poli byly učiněny již na sklonku minulého a počátku tohoto století. Velký význam tu tehdy měly mezinárodní kongresy v St. Gallen, svolané z podnětu kardinála (tehdy ještě prefekta vatikánské knihovny) F. Ehrleho v r. 1898; srov. jeho zprávu v ZfB 16 (1899, str. 27—51) a v Lutychu (v r. 1905; srov.

- Actes du Congrès international pour la reproduction des manuscrits, des monnaies et des sceaux, tenu à Liège, 21.—23. Août 1905. Bruxelles 1905*). Přímý podnět k systematickému publikování významných rukopisných památek dal ovšem již v r. 1893 Otto Hartwig na světovém knihovnickém kongresu v Chicagu (i když i před ním byly některé podobné podniky už realizovány; srov. např. *Collection de reproductions de manuscrits*, vydávanou v Paříži v letech 1888—1891 lyonským profesorem Léonem Clédatem). Jeho návrh záhy (od r. 1897) došel realizace ve velké sbírce leydenského nakladatele Sijhoffs *Codices graeci et latini photographice depicti* (redakce W. N. Du Rieu, později S. De Vries). Od r. 1899 pak to byla vatikánská sbírka *Codices e Vaticanis selecti phototypice expressi* s pozdějšími speciálními edičními řadami (od r. 1913 *Codices ex ecclesiasticis Italiae bibliothecis delecti*, od r. 1928 *Codices liturgici e Vaticanis praesertim delecti phototypice expressi*), od r. 1901 pařížská *Reproductions de manuscrits et miniatures de la Bibliothèque nationale*, od r. 1923 bruselská *Oeuvre nationale pour la reproduction de manuscrits à miniatures de Belgique* aj.
- ³ Faksimile vychází jako 6. svazek celé řady (Graz 1966). Doprovodný komentářový svazek (180 stran), obsahující vedle transkripce latinského textu a jeho překladu do němčiny a angličtiny též všestranné kodikologické zpracování s důrazem na umělecko-historický a kulturně-historický rozbor, zpracoval F. Unterkircher, ředitel rukopisného oddělení Národní knihovny ve Vídni.
- ⁴ V celkové řadě vychází jako 12. sv. Vzhledem k velkému rozsahu rukopisu (984 stran) byla jeho edice rozdělena do 5 částí (každá o přibližném rozsahu 200 stran). Prvá již vyšla, ostatní budou publikovány v dalších letech (ročně vždy jedna část). Obsáhlý kodikologický popis je i v tomto případě připraven prací F. Unterkirchera.
- ⁵ Je to již druhé faksimilové vydání celého kodexu. Prvé vyšlo v r. 1906 jako 10. sv. ediční řadu *Codices graeci et latini* a pořídili je tehdy Anton von Premerstein, Karl Wessely a Josef Mantuani.
- ⁶ Vychází jako 13. sv. Autorem komentáře (umělecko-historické zhodnocení kodexu, transkripce latinského textu a jeho překlad do němčiny) je vídeňský profesor G. Schmidt.
- ⁷ Vychází jako 14. sv. Komentářový svazek připravili F. Unterkircher (kodikologický popis) a profesor A. De Schryver z Gentu (umělecko-historické zhodnocení).
- ⁸ Obě faksimilové edice zmenšují originál lineárně o jednu třetinu.
- ⁹ Byla publikována v reprodukci jako II. díl v r. 1958. Na edici spolupracoval K. K. Polheim.
- ¹⁰ Vyšla jako I. díl již v r. 1953. Úvodní slovo napsal P. Pius Fank z kláštera Vorau.
- ¹¹ Sv. 1. Graz 1960. Úvodní komentář napsal profesor university ve Štýrském Hradci a vedoucí redaktor řady *Codices selecti* F. Sauer.
- ¹² Sv. 2. Graz 1960. Úvodní slovo J. Stummvoll, generální ředitel Národní knihovny ve Vídni a vedoucí redaktor řady *Codices selecti*, kodikologický popis F. Unterkircher, rozbor Ch. Gibson, profesor university v Iowa.
- ¹³ Sv. 3. Graz 1962. Úvodní slovo opět J. Stummvoll, popis F. Unterkircher.
- ¹⁴ Úvodní poznámku a podrobný kodikologický rozbor napsal A. Kracher, profesor university ve Štýrském Hradci.
- ¹⁵ Sv. 4. Graz 1961. Obsáhlý komentář napsal Karl A. Nowotny.
- ¹⁶ Sv. 5. Graz 1963. Úvodní studii, obsahující kromě kodikologického popisu rukopisu a přehledu jeho dějin též úplnou bibliografii prací o této pozoruhodné památce připravil pro tuto edici O. Adelhofer (Viedeň).
- ¹⁷ Sv. 7. Graz 1965. Tricetistránkové pojednání pro komentářový svazek k této publikaci zpracoval C. A. Burland z Londýna.
- ¹⁸ Komentář i v tomto případě pochází z pera C. A. Burlanda.
- ¹⁹ Obě publikace vycházejí jako 8. a 9. svazek řady *Codices selecti*.
- ²⁰ V přehledu podle pořadí publikace se jeví dosud vydaný soubor faksimilových svazků ediční řady *Codices selecti* následovně:
1. *Sacramentarium Leonianum* (6. stol.)
  2. *Cartas de Relación de la Conquista de la Nueva España* (16. stol.)
  3. *Codex epistolaris Carolinus* (8. stol.)
  4. *Codices Becker I/II*
  5. *Codex Vindobonensis Mexicanus 1*
  6. *Tacuinum Sanitatis in Medicina* (14. stol.)
  7. *Codex Egerton*
  8. *Codex Tro-Cortesianus* (*Codex Madrid*)
  9. *Codex Peresianus* (*Codex Paris*)
  10. *Millstätter Genesis- und Physiologus-Handschrift* (12. stol.)
  11. *Codex Laud*

12. Der Wiener Dioskurides (6. stol.)
 13. Krumauer Bildercodex (14. stol.)
 14. Gebetbuch Karls des Kühnen (15. stol.)

Miroslav Flodr

Charlotte Warnke, *Die Anfänge des Fernhandels in Polen 900—1025*. 275 str., Würzburg 1964.

Vlastní text práce je rozdělen do 6 kapitol: I. Die Materialbasis, II. Das Untersuchungsgebiet, III. Allgemeinhistorischer Hintergrund, IV. Handelsgeschichtliche Voraussetzungen, V. Die Anfänge des Fernhandels in Polen, VI. Die Bedeutung des Fernhandels für die Zeit der Aufrichtung der Piastenherrschaft; druhou část (str. 143—250) tvoří názevový katalog, dále je připojen rejstřík a obsáhlý seznam literatury a studie je doplněna celkem 35 tabulkami.

Kniha Ch. Warnkové vznikla jako první část její disertace na Filosofické fakultě Georg-Augustovy university v Göttingen v r. 1960—1961 a byla vydána jako 22. svazek řady Marburger Ostforschungen.

Autorka si zvolila pro charakteristiku působení dálkového obchodu v období raného feudalismu středoevropský prostor, přesněji území Polska, aby ukázala, že dálkový obchod nebyl pouze zprostředkovatelem směny zboží, nýbrž měl dalekosáhlý a trvalý vliv na politický a hospodářský rozvoj této oblasti. V úvodních kapitolách nás seznamuje s některými stránkami ekonomické problematiky raného feudalismu. Začíná shrnutím dosavadního stavu bádání, dotýká se politické problematiky tohoto období a poukazuje zároveň na to, jak málo je zatím využíváno archeologických a numismatických pramenů k širší historické charakteristice raně-feudálního období. Především na základě numismatických nálezů se snaží ukázat, jak se středoevropský prostor postupně včleňoval do dálkového obchodu, a kombinací historických zpráv a archeologických a numismatických nálezů dospívá k závěru, že rozhodující změny proběhly na přelomu 10. a 11. století.

Jak ukazují názevové mapky depotů, změnila se v průběhu doby situace mezi Labem a Bugem nápadným způsobem. V 1. polovině 1. tisíciletí n. l. bylo pozdější Velkopolsko spojeno s jižním Pobaltím dvěma spoji — jedna cesta vycházela z franského území, druhá z Podunají. Obě tyto spoje však byly vlivem politického neklidu v 6. a 7. století přesunuty, a nové, které se vytvořily v 8. a 9. století, území osídlené Polany, mijely. Teprve v 9. stol. je do sféry dálkového obchodu zapojeno jižní Pobaltí, jak nám dosvědčují první depoty mincí při ústí Odry a Visly. Seznámíme-li se s názevovou situací 1. pol. 10. stol. a pak 2. pol. 10. stol., vidíme, že se obchodní styk koncentroval ve dvou oblastech — jako již v předcházejícím období v jižním Pobaltí a nově v pozdějším Velkopolsku kolem starých slovanských hradišť Poznań, Inčezno, Giecz.

Charakteristické je složení nálezů — jestliže v 1. polovině 10. století dirhemy převažují, jsou ve druhé polovině století pomalu vytlačovány ražbami bavorskými, saskými, anglosaskými a českými. To ukazuje na probíhající změnu — již před koncem 10. století, a zejména ve století 11., se dálkový obchod postupně orientuje na západ. Také charakter depotů se mění — mizí zlomkové stříbro, šperky, dělené mince a stříbrné slitky a převládá celá mince a vážené pruty. Tato vnitřní proměna depotů je výsledkem změn, které proběhly v předcházejícím období — naturalní hospodářství, jehož průvodním jevem je prostá směna, bylo postupně nahrazováno hospodářstvím peněžním; spolu s vytvářením a posilováním státní svrchovanosti upevňuje panovník také svůj mincovní monopol. A tak Polsko, jako už dříve české země, se těsněji připojuje ke sféře západního obchodu, jehož charakteristickým znakem je směna za pomoci raženého kovu.

Práce Ch. Warnkové, i když je do značné míry kompilací, je přínosná zejména proto, že shrnuje výsledky nejnovějšího stavu bádání jak historického, tak numismatického a částečně archeologického. Její pracovní metoda využívá celého komplexu poznatků k zevrubnému rozboru problematiky raněfeudálního obchodu. Forma práce je přehledná a věcná, i když nevyčerpává všechny možnosti a všechny materiál. Existuje ještě mnoho otázek, které čekají na další zodpovězení. Vždyť snad již od 2. poloviny 10. století vzniká i vnitřní peněžní směna, když rozvoj směny probíhal směrem od vnější k vnitřní, od nejvyšších složek společnosti směrem k nižším. Nezodpovězena zůstává otázka, jak se domácí prostředí, někde se značně specializovanou výrobou, zapojovalo do širšího výměnného obchodu a jaké to byly prostředky, vedle drahého kovu, které plnily v počátečním stadiu úlohu směnného prostředku. Nedovedeme ani s jistotou říci, kdo vlastně byli ti, kdož zprostředkovali směnu zboží, jejichž rukama probíhaly ražené i neražené prostředky směny. Nutno také poukázat na skutečnost, že nesystematičnost